

FÅREAVL PÅ GRØNLAND OG I NOGLE ANDRE NORDATLANTISKE OMRÅDER

Af dr. phil. *Aa. H. Kampp*

Landbrugets fremtrængen mod nord bremses ofte af økonomiske forhold, men den absolutte nordgrænse er naturligvis klimatisk betinget. Selv om det først og fremmest er temperaturforholdene, der bestemmer denne grænse, er det dog ikke så enkel en faktor som f. eks. middeltemperaturen for varmeste måned eller længden af en periode, hvor temperaturen ligger over en vis grænse, ej heller nattemperaturen i en periode eller lignende forholdsvis let målelige faktorer. Nordgrænsen bestemmes i virkeligheden af samspillet og vekselvirkningen mellem en række elementer i et omfattende faktorkompleks: de enkelte meteorologiske elementer og deres indvirkning på og afhængighed af terrænet, tykkelsen af det løse jordlag og dets tilstand i fysisk, kemisk og biologisk henseende (tekstur, struktur, kemisk reaktion, temperatur og vandbalance i forskellig dybde, tørve- og mulddannelse o. s. v.).

Overfladerelieffets udformning har stor indflydelse på indstråling af diffust lys og direkte sollys; som følge af sommerlysets varighed på høje breddegrader er terrænets hældningsgrad og lokalitetens beliggenhed i forhold til skyggende højdedrag lige så vigtige faktorer som bjergskrånningernes retningsorientering. En anden lokal-klimatisk faktor af betydning er ekspositionen for føhnvinde. Dertil kommer, at relativt små meteorologiske årstidsvariationer i landbrugets marginalområder kan være af katastrofal virkning.

Dels er der imidlertid ikke foretaget systematiske målinger af de fleste af disse faktorer, dels har man ikke noget mål for virkningerne af deres indbyrdes samspil. Til en vis grad har naturen selv draget konsekvenserne af dette sammenspil gennem en til forholdene tilpasset flora og fauna, selv om næppe alle de planter og dyr, der ville kunne leve under de givne forhold, på nærværende tidspunkt spontant har fundet vej, og de landbrugsmæssige muligheder er ikke overalt udnyttet maksimalt.

Fåret er et af de mest nøjsomme og hårdføre tamdyr, og fåreavlen kan trives i egne, der er så tørre eller så kolde og med så sparsom en vegetation, at næppe andre

husdyr kunne trives der i så stor mængde. Det vil derfor her være naturligt hovedsageligt at koncentrere interessen om fåreavlsbetingelserne og deres udnyttelse.

Omkring 1880 ernæredes over 80 % af befolkningen på *Færøerne* ved landbrug, nu kun 4 %. Indmarken udgør kun 3-4 % af øernes areal. Den stærke udstykning af odelsjorden på grund af arvedeling er sammen med terrænforholdene og den stærkt stenede jordbund en hæmsko for rationelt landbrug; der er kun foretaget udskiftning enkelte steder. Terrænforholdene medvirker de fleste steder i endnu højere grad til at vanskeliggøre anvendelsen af moderne landbrugsredskaber. 94 % af indmarken anvendes til vedvarende græs, der afgræsses forår og efterår, medens somerafgrøden anvendes til ensilage eller hø.

Der holdes 4000 stk. hornkvæg, hvoraf ca. 2500 malkekøer.

Uden for stengærdet ligger udmarken, der udgør 94 % af Færøernes areal. En del af den er græsbevokset og benyttes til fåregræsgang, der ikke gødes, men mange steder er forsynet med afvandingsgrøfter. I udmarken findes samlefolde, læfolde og fårehuse. Fårene klarer sig så vidt muligt udendørs året rundt og får kun tilskudsfoder, når sne hindrer dem i at græsse.

Fårene holder græsset nede, så det ikke ret mange steder får lejlighed til at sætte modne frø, men fra hustage og utilgængelige afsatser kan frø spredes med vinden.

Man regner med, at ca. halvdelen af Øernes areal er anvendeligt til fåregræsning, d. v. s. 70.000 ha eller 1 ha pr. får. Lige efter slagtingen er der nemlig altid omkring 70.000 får. Hvis der bliver færre, udnytter de ikke græsningen fuldt ud, og bliver der flere, er der fare for overgræsning, så det sparsomme jordlag kan blæse eller regne bort („soil erosion“). Men medens 70.000 får omkring 1800 betød 14 pr. indbygger, betyder det nu knap 2. De er nogenlunde jævnt fordelt over Øerne, dog med relativt flest på Suderø. Der slagtes årligt ca. 40.000 får og lam.

Nogle af *Hebriderne* ligger på samme undersøiske ryg som Færøerne, Wyville Thomson-ryggen, og er lige som disse opbygget af skiftende lag af basalt og tuf; det er derfor, de forvitrer til samme detailrelief med hamre og lier. Men de fleste af Hebriderne består af gnejs med forvitringsskorpe, moræne og tørv.

Resultatet af en sammenligning mellem erhvervsbetingelserne og deres udnyttelse på Færøerne og Hebriderne synes i hovedtrækkene at gå ud på, at de fysisk-geografiske betingelser gennemgående er bedst på Hebriderne; der er langt mere dyrkningsjord til rådighed, men mulighederne er relativt langt bedre udnyttet på Færøerne. På grund af den sydligere beliggenhed er sommertemperaturen noget højere, således at der er mulighed for dyrkning ikke alene af byg, men også af havre, der langt bedre tåler den store fugtighed. Gennemgående er Hebridernes landbrug med 2,6 % opdyrket areal mindre påvirket af moderne metoder end landbruget på Færøerne, hvor der f. eks. anvendes forholdsvis langt større mængder mineralske gødningstoffer.

*Gård i Stardal, Island, omgivet af den dyrkede tun.
I baggrunden overgræssede fjeldgræssange med soil erosion. (Aa. H.K. 1965).*

Den naturlige plantevækst udnyttes ikke på langt nær, og høbjergningsteknikken har et stort spild af hovedafgrøden til følge. I denne forbindelse har sikkert også ejendomsforholdene spillet en rolle; jorden på Hebriderne ejes gennemgående af fjerntboende, skotske eller engelske godsejere.

Hebriderne fik kun ringe del i den industrielle udvikling, bl. a. fordi fiskeriet på de britiske Øer med industrialiseringen blev et storbyerhverv. Årsagen til denne koncentration af fiskeriet må søges i, at trawlfiskeri som stordrift kræver gode havne- og markedsforhold med plads for subsidiære virksomheder samt let adgang til transportmuligheder og drivkraftdepoter. Befolkningsflugten fra land til by er generel i vor tid. Men på Hebriderne findes ingen større byer; Stornoway har kun 6 % af Øernes befolkning, medens Tórshavn har over 21 %. Den nævnte befolkningsbevæ-

gelse har derfor virket affolkende på Hebriderne, hvor befolkningstallet er faldet voldsomt siden 1800, medens det på Færøerne i samme periode er mere end syvdoblet.

På *Shetlandsøerne*, der har omtrent samme areal som Færøerne, men dobbelt så stort opdyrket areal, er befolkningstallet halveret i det sidste århundrede samtidig med, at befolkningstallet for Skotland som helhed er fordoblet.

Hovedårsagen til modsætningen mellem de nævnte områders befolkningsforskydninger er nok, at Færingerne føler sig som et folk og ikke blot som en afsides liggende del af en større nation.

På *Island* er næringslivet under og efter 2. verdenskrig undergået mærkbare forandringer, der viser sig i en forøgelse af fiskeriet, medens landbrugets økonomiske betydning er gået tilbage. Landbruget hæmmes af terræn, jordbund og den fugtige, kølige sommer, der hindrer kornets modning. Til gengæld trives græs og grøntfoder godt. Agerjorden omfatter mindre end 1 % af landets areal og findes især i kystegnene og dalene mod sydvest. På den indhegnede hjemmemark, tunet, er græs hovedafgrøden; det anvendes til ensilage eller hø. Desuden dyrkes lidt byg og havre til grøntfoder samt kartofler og roer. Udmarkens græsgange giver lidt hø til vinterfoder, men udnyttes især til græsning for heste og får. Klimaet bevirker, at fårene kan gå ude næsten hele året, om sommeren på fjeldet, om vinteren på tunet. Fåreholdet svinger for tiden omkring 800.000. Man regner med 3.200.000 ha permanent græsningsareal, og der må således kunne græsse 1 får pr. 4 ha.

Avlen af hornkvæg er stigende, og *Island* er selvforsynende med kød og mejeriprodukter, i reglen eksporteres lidt fårekød.

I *Nordnorge* nord for Svartisen er der en smal bræmme af havaflejringer foran de høje fjelde, hvorpå der i reglen kun ligger en enkelt gårdække. Nedbøren i *Vestnorge* er legendarisk stor, men på de sandede, smalle, marine forlandsstrimler er nedbøren mindre, og de „drikker“ fugtigheden så hurtigt, at kunstvanding ofte ville være ønskelig for at opnå maksimalt udbytte af kulturafrøderne; landbrugsjorden på Færøerne og de britiske Atlanterhavsøer, der ligger på skrånende fjeldsider, er derimod vandlidende.

Middeltemperaturen for hele året er omtrent ens i disse områder, men i *Nordnorge* er klimaet lidt mere fastlandspræget end de andre steder; sommeren er kortere, men mere intens på grund af midnatssolen; også lysfaktoren virker derfor om sommeren med større intensitet i *Nordnorge*.

På Færøerne er som nævnt godt 3 % opdyrket, og det vil næppe være muligt at komme over 4 %; i *Nordnorge* er kun 1 % opdyrket, medens yderligere 2½ % ville kunne inddrages (dog er begrebet dyrkbar jord ikke éntydigt). På Færøerne er ⅓ ha dyrket jord pr. indbygger, i *Meløy herred* ⅕, altså omtrent samme størrelsesorden, men sidstnævnte sted er der altså betydelige udvidelsesmuligheder.

Kongsbonddegården med indmark på Stóra Dímun. (Aa. H. K. 1948).

Som omtalt vanskeliggør arvedelingen i forbindelse med terrænforholdene rationel anvendelse af arbejdsbesparende maskiner på Færøerne; den hæmmes begge steder af brugsstørrelsen. Medens nogle nordnorske brug er overmekaniserede, er de færøske vel stadig gennemgående undermekaniserede.

Der er rigeligt med græsning til fårene i Nordnorge, hvor fåreantallet er mindre pr. arealenhed og pr. mand end på Færøerne. Græsmarksteknikken er noget forskellig i de to områder; der er kulturgræsgange i den færøske udmark, men de gødes i modsætning til de norske ikke systematisk. Ved gødningstilførsel øges græsudbyttet gennem en derved forlænget vækstperiode.

Fårene er af en større race i Nordnorge, hvor de gennemsnitlig får $1\frac{1}{2}$ lam pr. moderfår, medens den mindre race på Færøerne gennemsnitlig får lidt over $\frac{1}{2}$.

Både på Færøerne og i Meløy herred lægger fiskeriet beslag på en væsentlig del af den mandlige arbejdskraft, så landbrugsarbejdet i nogen grad er overladt til kvinderne. Fiskerimulighederne i Nordnorge har givet anledning til den i modsætning til Færøerne stærkt spredte bebyggelse, som igen er kommet landbruget til gode, idet

man herved har haft muligheder for at udnytte større områder. På Færøerne er det derimod først og fremmest den sparsomme landbrugsjord, der sammen med terrænforholdene og de få landingsmuligheder har givet bebyggelsestypen sin karakter: samling i bygder.

Færøernes og Nordnorges erhvervsudvikling er blevet fulgt med interesse og støtte fra regeringsside, medens dette i langt ringere grad har været tilfældet for de britiske Atlanterhavssøers vedkommende, hvor såvel befolkningstallet som landbrugsarealerne og fiskeriet er gået tilbage. På Færøerne er befolkningstallet gået frem på grund af fiskeriets opsving, i Meløys herred skyldes befolkningsfremgangen dels forskellige støtteforanstaltninger til landbrugets og fiskeriets drift, dels anlæg af industrivirksomheder. Herved er der skabt et øget marked for landbrugsvarer, men samtidig er landbruget blevet berøvet en del af sin arbejdskraft. Dette ville tildels kunne opvejes gennem mekanisering af større landejendomme, end der findes i dag. Naturforholdene i Grønland i forbindelse med den ringe befolkningstæthed gør alle opgaver langt kostbarere at løse her end de fleste andre steder. Den spredte bebyggelse har dog også positiv betydning, idet man ved tørvegravning ofte fjerner den jord nær ved boligerne, som var anvendelig til dyrkning, ligesom pilekrat nær ved husene bliver ædt af fårene.

Skønt de længste, frostfrie perioder forekommer i de nordlige, kontinentale dele af Grønland, hvor de daglige temperatursvingninger på grund af den lave solstand er overordentlig små, er det dog naturligvis kun mod syd, hvor permafrost mangler (syd for Frederikshåb), at der kan være tale om jorddyrkning. Her er yderkysterne imidlertid ofte tågede og nedbørsrige, medens vejret inderst i de dybe fjorde i nærheden af indlandsisens rand er mere tørt og kontinentalt med flere solskinstimer og relativt høje sommertemperaturer. Selv her er vækstperioden dog naturligvis kort, men juli og august er frostfrie og varmesummen på grund af dagens længde relativt stor. Sydøstlige føhnvinde optræder især om vinteren og foråret og vil ofte medføre, at sneen helt eller delvis fordamper. Den største del af nedbøren falder i øvrigt i september-oktober, d. v. s. i den tid, man høster hø.

Sydgrønland er et udpræget bjergland med høje, stejle fjelde uden egentlige sletter. De fleste fjorde er smalle og bugtede; landskabet er præget af glacial erosion samt i mindre grad af vand- og vinderosion, ofte modificeret af arktisk flydejord. Sine steder kan der være lavninger med svagt hældende skråninger, som er dækket af vegetation på et som følge af den langsomme forvitring overordentlig tyndt lag madjord (soil), på fugtige steder moser, som kan have en dybde af indtil 30–40 cm. De løse jordlag er altså især morænemateriale, der senere kan være sorteret af rindende vand eller af havet, og er derfor oversået med større eller mindre sten, der i almindelighed udgør omkring 80 %, idet småpartiklerne i stor udstrækning er ud-

Båse i Nordbostald, K'agssiarssuk, Grønland. (Aa. H. K. 1963).

vaskede. Kun under mosejord kan man finde intakt smeltevandsler. Stenene har i øvrigt den mikroklimatiske betydning, at de kan indsuge solvarme og senere afgive den til omgivelserne.

Dyrkbar jord finder man næsten kun på de steder, Nordboerne allerede for ca. 1000 år siden havde taget i brug. Jorden er sej og vanskelig at bearbejde undtagen for moderne teknik.

Vandet trænger hurtigt gennem det tynde, sandede jordlag, så kunstvanding kan være nødvendig (allerede Nordboerne havde, som påvist af Meldgård, kunstvandingsanlæg ved Igaliko og K'agssiarssuk). Andre steder kan dræning være nødvendig; drænrørene må da have så stærkt fald, at de løber tørre i frostvejr.

I den tørre og sure jord sker omsætningen af de organiske stoffer ved den forhåndenværende temperatur meget langsomt og der dannes meget sparsomme mængder af mineralske kvælstofforbindelser, som vanskeligt frigøres under disse klimaforhold. Kali- og fosforbehovet varierer inden for vide grænser; de fleste steder ligger indholdet deraf dog for lavt. Kun på Nordbo-tun kan de vise tilstrækkeligt høje værdier. Reaktionsallet varierer fra 3,5 til 7,0, men ligger i almindelighed mellem 5 og 6.

For Nordboerne i Grønland var fåre- og hornkvægavl det bærende erhverv. På talrige tomter efter Nordbo-gårde ses ruiner af ko- og fårestalde, hølader og fårefolde ude i terrænet; et gammelt Nordbogærde begrænser endnu i dag tunet omkring Igaliko, og højst et par fåreavlere bor uden for Nordbo-tun.

Enkelte danskere holdt i Grønland i 18. og 19. århundrede nogle får til egen husholdning, men det medførte ikke nogen udbredt interesse for denne erhvervsgren hos fangerfolket. I 1906 startedes det moderne fårehold i Frederiksdal med 9 får og 2 væddere fra Færøerne. 1915 oprettede Grønlands Styrelse fåreavlsstationen i Julianehåb på basis af islandske får. 1939 oprettedes en sommerfilial i Uperniviarssuk, hvortil hele landbrugsforsøgsstationen blev flyttet 1956, samme år som fåreavlen administrativt blev lagt under Den kongelige grønlandske Handel. Derved er skabt mulighed dels for et udvidet forsøgsarbejde og dels for oplæring og teoretisk uddannelse af grønlandske lærlinge, altså en slags landbrugsskole, en institution, som blev oprettet allerede 1915 i Julianehåb. Lærlingene deltager i alt forefaldende arbejde i mark og stald, og der findes en lærebog i fåreavl på grønlandsk (Louis A. Jensen, 1958). Foruden uddannelse af de fremtidige fåreholdere udfoldes fra dansk side konsulentvirksomhed til fordel for dem, der allerede er i gang med fåreavl.

Der arbejder nu i Grønland en tredje generation af fåreavlere, der har et indgående kendskab til får og samtidig er interesseret i det agerbrug, der følger med fåreavlen. Lærlinge kan derfor nu også antages af anerkendte fåreavlere for senere at fortsætte deres uddannelse på landbrugsstationen, hvor der kun er plads til 8 ad gangen. Når en grønlænder er færdiguddannet, kan han af landbrugsstationen låne 200 moderfår rentefrit i 8 år. Indtil fårene er tilbagebetalt, ejer han ingen og har kun lov at afsætte produkterne til fåreavlsstationerne.

Skønt fåretallet, omend med afbrydelser, har været stadig stigende, er sommergræsningen stadig god og rigelig, selv om vegetationen er artsfattig. Desuden kan fårene, hvis fjeldet blot er nogenlunde snefrit, vinteren igennem finde i det mindste halvdelen af den optimale fødemængde her, men langt under halvdelen af deres proteinbehov. Fåreholdet er altså især sårbart med hensyn til overvintring, og foråret er den farligste tid, især for lammene. Tabene kunne begrænses, hvis der altid og hos alle fåreholdere var vinterfoder nok. De rammer ikke alene den enkelte fåreavler, men hele samfundet, idet fåreavlen spiller en voksende rolle i Grønlands økonomi. Man har beregnet, at hø vil kunne dyrkes i Sydgrønland for ca. halvdelen af, hvad det vil koste at sejle det til Grønland fra Syddanmark. Dyrkningsarealernes udvidelse må følgelig anses for det vigtigste problem for Grønlands fåreavl.

På de vidtstrakte arealer vælger fårene naturligvis de planter, der smager dem bedst; resten står tilbage og yder læ for genopvækst. Men efterhånden kan dette forhold ændre vegetationen fra værdifuldt krat (især *salix glauca* og *calluna vulgaris*)

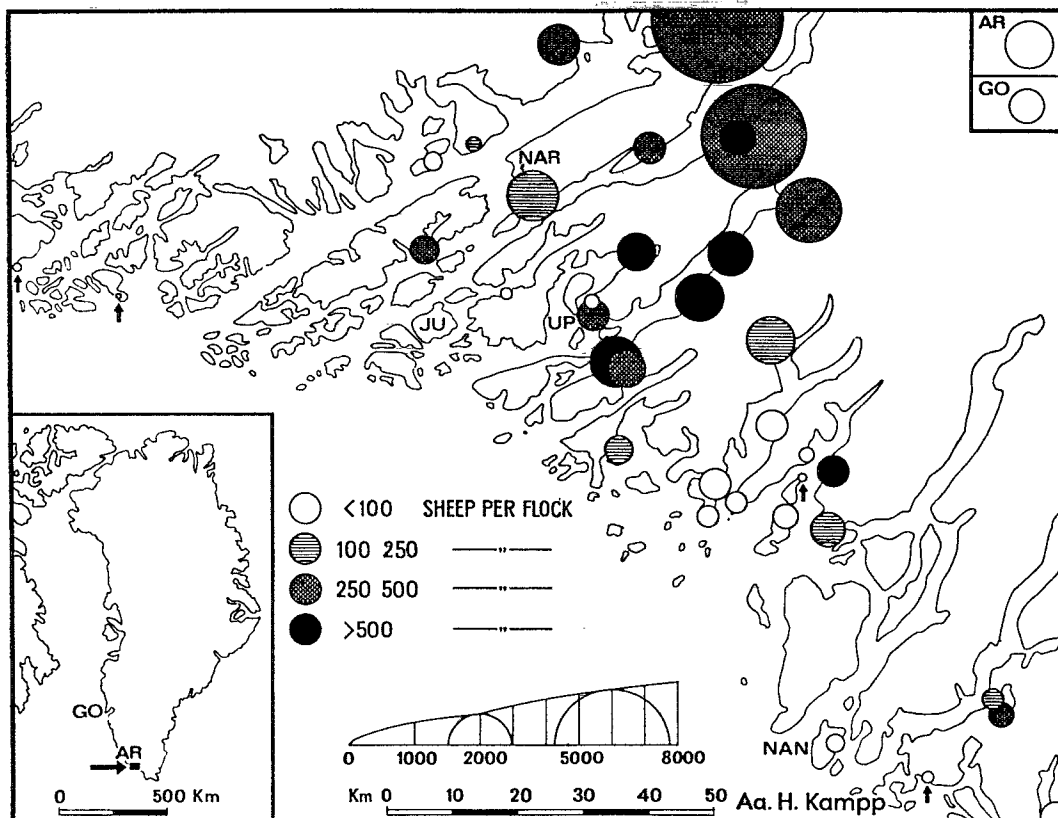

Får i K'agssiarssuk, Grønland. (Aa. H. K. 1963).

til mindre værdifulde græsser. Efterhånden som fårebestanden vokser, vil der ikke blive tale om udvalg af planter, og muligvis vil det ende med overgræsning. Jo mindre planterne er, des svagere er i almindelighed rodnettene. Faren for jordfygning kan yderligere øges ved den effektive naturlige afdræning på grund af den grovkornede underjord.

Man regner med, at halvdelen af det isfrie område i Julianehåbdistriktet, d. v. s. 600.000 ha, er anvendeligt græsningsområde. På Færøerne, hvor klimaforholdene muliggør en frodigere vegetation og dermed en langt rigeligere kultur-høproduktion, holdes rundt regnet 1 får pr. ha naturlig græsgang, på Island 1 pr. 4 ha. For Nordnorge regner man med 10 ha bevokset fjeldterræn til et moderfår med lam. Med henblik på vegetationens klimatiske betingelser vil der være mest hold i en jævnføring af grønlandske forhold med de nordnorske, og overføres denne beregning på Sydgrønland, skulle der altså være fjeldgræsningsmuligheder for 60.000 moderfår som maximum, da klimaforholdene i hvert fald næppe er gunstigere i Grønland end i de områder af Nordnorge, hvorfra denne beregning foreligger, for høproduktionen endog dårligere.

Desuden er der begge steder undertiden flere timers sejlads til nærmeste nabo og så store områder for fåreflokkene, at kunstig befrugtning vil være uigennemførlig.

Fårenes geografiske fordeling på Grønland 1962.

Hovedkortet er angivet som en sort firkant på bikortet. JU = Julianehåb, NAN = Nanortalik.

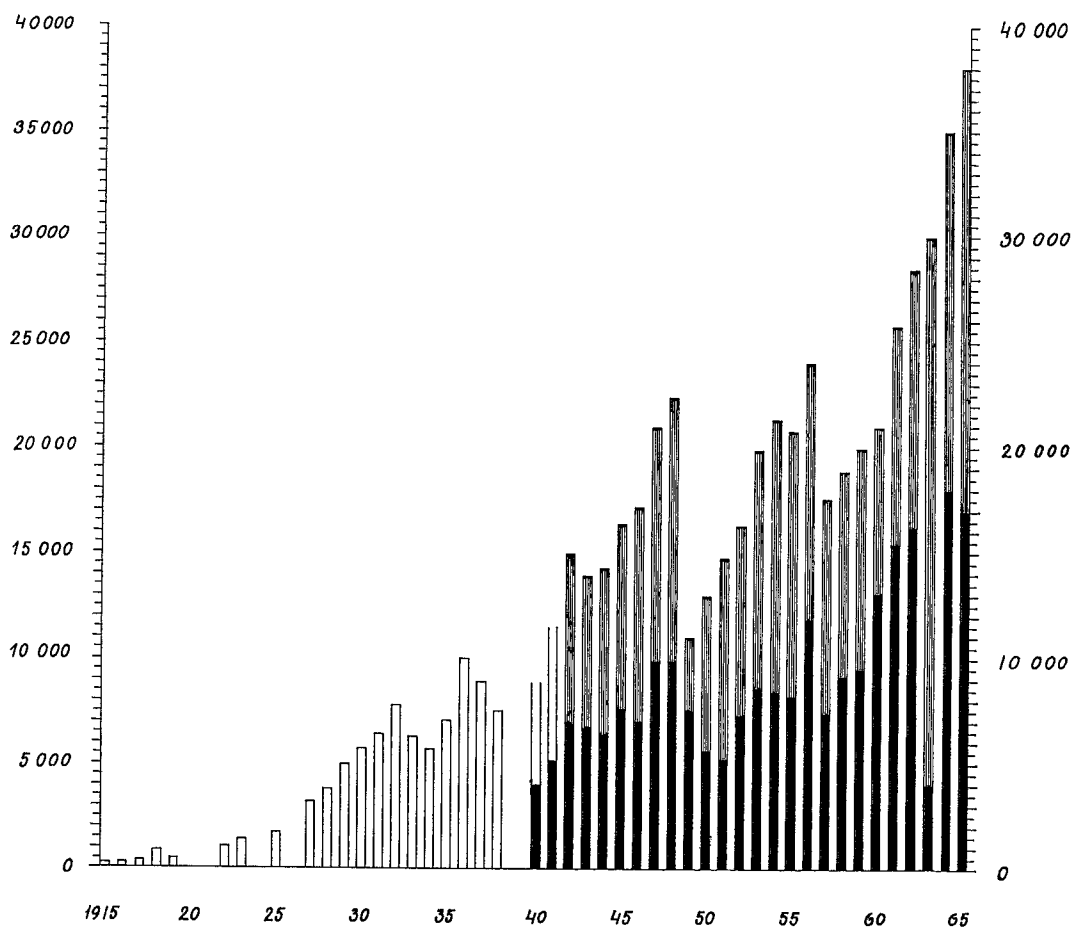
NAR = Narssak, UP = Uperniviarssuk, GO = Nerinuak, Kapisigdlit og Qorqut,

AR = Arsuk og Avigait.

Men Grønland har den foreløbige fordel, at det foruden at være et stort område ikke er inficeret med fåresygdomme og ikke har været det de sidste 4-500 år.

De fleste steder overnatter fårene om vinteren i stalde og får tilskudsfoder. Der kan høstes en del hø på Nordboernes efterladte tun, men da de alle er fredede, skal der speciel tilladelse til i hvert enkelt tilfælde. Så længe der ikke var over 20.000 får, kunne der sikkert være høstet hø nok fra naturlige græsforekomster. Til det stadig voksende fåretal er det imidlertid for lidt.

Græshø regnes for det bedste vinterfoder, men kvaliteten kan variere stærkt. Det meste bjerges stadig på „høsteder“ med naturlig vegetation, men udbyttet kan øges dels ved gødskning og vanding og dels ved anlæggelse af kulturmarker til dyrkning. Landbrugsforsøg udføres dels på stationen ved Uperniviarssuk og dels ambulant hos

Antal får i Grønland gennem årene.

Sort søjledel: slagtede får og lam. Katastrofevintrene 37/38, 48/49 og 56/57 manifesterer sig tydeligt i histogrammet; sidstnævnte vinter mistede de vigtigste fåreavlsområder Igaliko og K'agssiarssuk ca. 50 % af deres fårebestand. Den ekstensive driftsform med udegræsning hele året kan medføre, at hundreder af får omkommer af sult. Langvarige snelæg eller islag kan afskære dyrene fra adgang til vegetationen, eller de drukner under forsøg på at få fat i tang ved at glide på isfoden (på grund af tidevandet bevæger vinterisen sig op og ned; den inderste del af vinterisen fryser fast til kysten og danner isfoden). Hertil kommer de utilstrækkelige vinterfoderreserver. I 1963 var det vanskeligt at indfange slagtedyrene.

fåreholderne. Man håber at finde frem til vinterfaste græsser, så der kan udlægges flerårige græsmarker til høavl.

Til produktion af de optimale mængder af vinter-tilskudsfoder regner man, at der skal bruges 1 ha pr. 100 får; der er 37 ha under plov + 33 ha kulturgræsgang, ialt 70 ha; der mangler altså endnu over 200 ha for at tilfredsstille blot det nuværende behov til de 38.000 moderfår, og yderligere 300 ha hvis antallet skal nå op på

de stipulerede 60.000, hvilket naturligvis forudsætter gunstige økonomiske omstændigheder for fåreavlen; og jo større arealer, der opdyrkes, des mindre naturlig vegetation bliver der tilbage til det stigende fåretal, og det er jo de bedste græsningsarealer, der opdyrkes. Det bedste hø fås i græssernes blomstringstid. De kortstråede fjeldgræsser er mere proteinrige end de kultiverede græsarter, især rug. Halmen er af større foderværdi, jo tidligere den høstes; men kornarterne begynder under disse klimabetingelser først rigtigt at vokse hen imod midten af september. Allerede i 1920'erne blev der ved forsøgsstationen i Julianehåb dyrket lidt blandsæd til høst i grøn tilstand med påfølgende tørring til hø. Af stråsæd dyrkes til stadighed havre, rug og byg til hø eller, da det er vanskeligt at få det tørt, til ensilage, hvis syre neutraliseres med foderkridt. Salte findes i utilstrækkelig mængde i hø fra fugtige arealer, især hvis det regner under bjergningen.

Det meste hø dyrkes for tiden af Staten og sælges til forbrugerne, hvilket især er uheldigt i betragtning af gårdenes spredte beliggenhed.

Landbrugsstationen har anskaffet 2 traktorer med tilhørende arbejdsredskaber, men transporten fra sted til sted volder naturligvis meget store vanskeligheder.

Enhver transport af fodermidler udefra er selvfølgelig meget bekostelig; kraftfoder anvendes ikke på grund af omkostningerne; hø har derimod været sendt fra Danmark så sent som 1957.

Men får er altædende. Lyng og de forskellige pilearter synes at have en lige så høj foderværdi som halm; også mos og lav anvendes som vinterfoder trods deres proteinfattigdom. Får æder gerne tang, dels opsøger de det selv i naturen, dels får de det som staldfoder i tørret tilstand. Fucus indeholder, foruden kalorier, også vitaminer og salte, men er mere proteinfattig end Laminaria, der vokser på 5–10 m's dybde, altså uden for tidevandszonen, og som derfor er vanskelig at høste.

Fisk har overordentlig stort proteinindhold; de ædes gerne af fårene i frisk, frosset eller tørret tilstand (især Angmasætter). Fiskemel har længe været anvendt som tilskudsfoder; det fremstilles på Grønland af affaldsprodukter fra filetfabrikkerne. Eller fisk hakkes til en fin grød og ensileres; herved bliver fodermidlet flydende, men blandes blot 5 % tangmel i, kan det transporteres i papirsække. Fisk giver ganske vist afsmag i kødet, men slagtingen foregår lang tid efter vinterfodringen. Roer ville være et fortrinligt tilskudsfoder, men opbevaringsforholdene er vanskelige.

Etableringsomkostningerne er naturligvis stigende med konjunkturerne: udgifter til opdyrkning (redskaber, gødningsstoffer), bygninger, hegn og til familiens underhold det første år. Derimod betales ingen brugsafgift af jorden.

Der er foreløbig kun staldplads til ca. halvdelen af Grønlands nuværende fårebestand. Stalde kan opføres med erhvervslån for elever med mindst 4 års uddannelse; de kan låne indtil 100 % til staldbygning foruden boligstøttelån til opførelse af be-

boelseshus. De kan få staldbyggematerialerne gratis fra U.S.A.s militærbarakker i Narssarssuak, men skal selv sørge for nedrivning og transport.

Set i en større økonomisk sammenhæng drejer fåreavlsproblemet sig om Grønlands kødforsyning, der i nordlige egne kan opretholdes ved hval- og sælfangst under forudsætning af, at der ikke drives rovdrift, at klimaforholdene ikke ændres, og at fraflytningen holder trit med fødselsoverskuddet.

I det samlede grønlandske erhvervsliv betyder fåreavlen ikke meget, men set i rent menneskelige problemers perspektiv må grønlænderne selv i så høj grad som muligt være med til at forme det nye Grønland, og det må da være et skridt i den rigtige retning, at der skabes en stigende forståelse af økonomiske forhold derved, at grønlænderne selv overtager en del af ansvaret, således som det netop er tilfældet inden for fåreavlen. Fåreholderne i Igaliko har nu overtaget Den kongelige grønlandske Handels arealer ved Itidleq og påtager sig samtidig ansvaret for vinter-nødforsyningen i Igaliko-området (fra 1.1. 1965).

For tiden svarer det samlede antal får på Grønland til 1 pr. mand, for Julianehåb-distriktet dog til 6 (og efter foranstående beregninger fremtidigt maksimalt 10) mod 2 på Færøerne og 4-5 for Island. Målt med denne alen betyder fåreavlen på Grønland altså i dag det samme for befolkningen i Julianehåb-distriktet som på Island og mere end på Færøerne.

Selv om fåreavlen på Grønland skulle blive udvidet efter de måske noget optimistiske linier, der her er trukket op, vil den aldrig komme til at omfatte alle de områder, der kan udnyttes af rener. De i 1952 indførte tamrener har som bekendt i løbet af de første 10 år mere end 10-doblet deres antal.

Man har i Grønland fundet frem til en overraskende landbrugsmæssig udnyttelsesgrad, således at produktionen deltager i omsætningen af grønlandske produkter med 5,4 % (1961), hvori ikke er medregnet fåreavlernes eget forbrug, mod 1 % for Færøerne.

I de her undersøgte områder er det fælles problem for landbruget således mangelen på egnet jord, muldlagets ringe tykkelse (på grund af de langsomme forvittringsprocesser) og endelig hele det klimatiske faktorkompleks, der indledningsvis er gjort rede for i denne artikel.

LITTERATUR:

Aa. H. Kampp: Fåreavl i Grønland. Geografisk Tidsskrift 1964.

Hans C. Christiansen: Nye former og nye områder for samarbejdet indenfor fåreavlen. »Grønland« nr. 8, 1965.

Louis A. Jensen: kalâtdlit nunāne savautekarnek. 1958.